

5 aanbevelingen die
het verschil maken

Vergroot het fonemisch bewustzijn van je leerlingen

TEKST MARTINE GIJSEL & NADIA KUIPERS FOTO'S TOM VAN LIMPT

Fonemisch bewustzijn is een belangrijke bouwsteen voor het leren lezen. Maar de ontwikkeling hiervan gaat niet vanzelf. Het is dan ook belangrijk om in de kleutergroepen gericht aandacht aan fonemisch bewustzijn te geven. Hoe je dat doet en wat goed werkt, lees je hier.

“Wat een regenachtige dag. Wie kent nog meer woorden die beginnen met de r? Rood, rits, Rida,... En nog iets

moeilijker: woorden die te maken hebben met de regen? Regenjas, rillen, regendruppels, regenplassen...”

De leerkracht stimuleert bij de dagopening het fonemisch bewustzijn. Met fonemisch bewustzijn bedoelen we het inzicht dat woorden zijn opgebouwd uit afzonderlijke

klanken, die corresponderen met lettertekens. Leerkrachten in de kleutergroep kunnen het fonemisch bewustzijn van kleuters op verschillende manieren vergroten.

In de leidraad *Betekenisvol en functioneel taalonderwijs in groep 1-2* lees je wat goed werkt in het taalonderwijs, op basis van de wetenschappelijke literatuur. Lees hier de aanbevelingen voor leerkrachten. ►

Fonemisch bewustzijn: hoe zat het ook alweer?

Fonologisch bewustzijn is het vermogen om te reflecteren op de klankstructuur van woorden en deze te manipuleren, los van de betekenis (Krikhaar & Stoep, 2022).

Bijvoorbeeld klankgroepen onderscheiden en rijmwoorden verzinnen: “Regen, dat woord kunnen we in twee stukken hakken, re-gen. Wat rijmt er allemaal op regen? Tegen, wegen, vegen...”

Een onderdeel van fonologisch bewustzijn is het fonemisch

bewustzijn: het besef dat woorden zijn opgebouwd uit afzonderlijke klanken die corresponderen met lettertekens. Bijvoorbeeld: “Plas bestaat uit vier fonemen: p, l, a, s.”

Het fonemisch bewustzijn omvat meerdere vaardigheden met een verschillende moeilijkheidsgraad. Fonemen isoleren (“Welke klank hoor je vooraan in paraplu?”) en auditieve synthese (“Welk woord bedoel ik – klanken aan elkaar ‘plakken’? w-o-l-k”) zijn relatief gemakkelijk. Auditieve analyse (“Hak het woord storm in stukjes:

s-t-o-r-m”) en manipulatie (“Als ik in het woord regen de w neerzet op de plek van de r, welk woord krijg ik dan?”) blijken de moeilijkste taken (Van Druenen e.a., 2017; Vloedgraven, 2008).

Samen met letterkennis is het fonemisch bewustzijn de belangrijkste voorspeller van de technische leesvaardigheid van leerlingen (Snel e.a., 2016). Het goede nieuws is: expliciete instructie in fonemisch bewustzijn blijkt een groot effect te hebben op zowel het fonemisch bewustzijn als het decoderen (Kennisrotonde, 2017; Krikhaar & Stoep, 2022).

Martine Gijssel

is senior onderzoeker en directeur van het Expertisecentrum Nederlands en lector Taal en Technologie bij Hogeschool Saxion. Ze schreef samen met de leidraadcommissie de *Leidraad Betekenisvol en Functioneel taalonderwijs in groep 1 en 2*.

Nadia Kuipers

is leerkracht en project-medewerker onderwijs-kwaliteit bij Stichting BOOR. Ze zat in de leidraadcommissie van de *Leidraad Betekenisvol en Functioneel taalonderwijs in groep 1 en 2*.

» Aanbeveling 1: Maak taalonderwijs betekenisvol en functioneel

Door uit te gaan van authentieke leersituaties en rijke contexten, bevorder je de motivatie van leerlingen. Laat kinderen net aangeleerde klanken en klank-tekenkoppelingen meteen toepassen in woorden die voor hen betekenis hebben. Gebruik dagelijkse routines om te hakken (analyseren) en plakken (synthetiseren). Bijvoorbeeld de namen in de klas, dagen van de week of woorden van de week. Laat leerlingen bij de letter van de week iets meenemen van huis en daarover vertellen. Probeer dit te koppelen aan het thema dat centraal staat. Zo bied je de leeractiviteiten niet geïsoleerd aan, maar maak je ze betekenisvol voor kleuters.

Aanbeveling 2: Grijp elke kans op taalbevordering aan

Instructie en oefening in fonemisch bewustzijn hoeft geen aparte 'leeractiviteit' in het rooster te zijn. Je kunt hiervoor verschillende routines benutten. Denk aan de dagopening, fruit eten of overgangen tussen activiteiten, maar ook aan verjaardagen vieren of een thema afsluiten.

Zo kun je tijdens de dagopening zeggen: "Het is vandaag maandag: welke klank hoor je achteraan in maandag?"

Leg altijd de koppeling tussen klanken en lettersymbolen

Zie tabel 1 voor meer voorbeelden, oplopend in moeilijkheidsgraad.

Aanbeveling 3: Ondersteun risicoleerlingen adequaat

Uit onderzoek blijkt dat expliciete (directe) instructie de meest effectieve manier is om het fonemisch bewustzijn te vergroten en de klank-tekenkoppeling aan te leren (Ehri, 2003; Rice e.a., 2022). Dit geldt met name voor leerlingen met een risico op een taalachterstand, bijvoorbeeld vanwege genetische factoren. De instructie om het fonemisch bewustzijn te vergroten, is vooral effectief als de leerkracht deze combineert met het aanbod van letters (Casteleyn e.a., 2023). Het fonemisch bewustzijn en letterkennis hangen nauw met elkaar samen: een leerling die de lettersymbolen kent, kan gemakkelijker woorden 'hakken' (auditieve analyse) en 'plakken' (auditieve synthese). Het omgekeerde is ook waar: een leerling die beter in

Tabel 1
Praktijkvoorbeelden
voor spontane
taalbevordering

Vaardigheden	Voorbeelden
Rijmen	Jorrit eet een banaan. Wie kent een woord dat rijmt op banaan?
Auditieve synthese/blending	Sta op als je een p-ee-r hebt.
Auditieve analyse	Wie kan het woord druif opdelen in losse klanken/stukjes? (d-r-ui-f)
Manipulatie	Als je op de plek van de 'p' in peer een 'b' zet, welk woord krijg je dan? En als je van de 'r' een 'n' maakt?

komen, moet het hele onderwijsteam hierover op één lijn zitten. Bijvoorbeeld over het inzetten van thuistalen of over het belang van expliciete instructie voor kleuters. Eventuele aanpassingen van het (taal)onderwijs moeten breed worden gedragen.

Het is raadzaam om in de schoolbrede visie expliciet een visie op de ontwikkeling van het jonge kind te beschrijven. Ook het bevorderen van de deskundigheid van leerkrachten en het vrijmaken van voldoende tijd voor (intentioneel) taalonderwijs in groep 1 en 2 zijn van groot belang.

De leestips en literatuurlijst staan op hjk-online.nl/artikelen

staat is om klanken van elkaar te onderscheiden, kan er gemakkelijker letters aan koppelen. Leg in de instructie dus altijd de koppeling tussen klanken (wat hoor je?) en lettersymbolen (wat zie je?).

Aanbeveling 4:

Betrek de thuisomgeving van leerlingen bij hun taalontwikkeling

Kinderen met meer voorleeservaring lijken over een grotere woordenschat te beschikken en laten een klein voordeel zien in de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn en letterkennis. Dit blijkt uit een meta-analyse van Mol (2022). Stimuleer ouders dus om thuis voor te lezen. Adviseer anders- of meertalige ouders om voor te lezen in hun eerste taal. Dit heeft een positief effect op de gehele taalontwikkeling, óók op de Nederlandse taalontwikkeling. Zie ook het artikel van Henriët Odink in HJK 5 van 2026 over translanguaging.

Aanbeveling 5:

Zorg voor de voorwaarden op schoolniveau

Belangrijk zijn een gedeelde visie op taalonderwijs en een open schoolcultuur. Het taalonderwijs op een school stoelt op de opvattingen van de teamleden over wat zij met hun onderwijs willen bereiken. Er wordt heel verschillend gedacht over (het belang van) taal en lezen. Om tot effectief taalonderwijs te

Krijg zicht op taalproblemen van leerlingen door vroege signalering

De scan *Preventieve aanpak lezen en spellen* is een online zelfevaluatie-instrument dat je kunt gebruiken als startpunt voor duurzame verbeterlagen in de preventieve aanpak in groep 1 en 2.

In grote lijnen biedt de uitslag van de scan zicht op de preventieve aanpak van:

- de drie ondersteuningsniveaus
- de wijze waarop je omgaat met verschillen
- hoe je ouders daarbij betreft

Ook geeft de scan zicht op de wijze waarop de school samenwerkt met andere professionals en hoe schoolontwikkeling en professionalisering vorm krijgen. Verder geeft dit instrument inzicht in de visie, missie en het onderwijskundig beleid van de school en van strategische partijen: schoolbestuur, samenwerkingsverband en gemeente.

Op basis van de resultaten kun je zien wat al goed gaat en voortzetting verdient én welke onderdelen verbeterd kunnen worden.

Scan de QR-code om de scan en handleiding te downloaden.